NAKNADA NEMATERIJALNE ŠTETE U TEORIJI I SUDSKOJ PRAKSI REPUBLIKE SRBIJE

Maida Bećirović-Alić

Departman za pravne nauke,
Internacionalni Univerzitet u Novom Pazaru, Srbija
maida.becirovic@uinp.edu.rs

Amela Ahmatović-Ljajić

Departman za ekonomske nauke,
Internacionalni Univerzitet u Novom Pazaru, Srbija
a.ahmatovic@uinp.edu.rs

Apstrakt

Jezički smisao reči šteta uobičajeno ne podrazumeva samo imovinske već i moralne gubitke. Za pravilno tumačenje naknade nematerijalne štete neophodno je upoznati se sa pravima ličnosti, jer su to prava kojima se priznaje pravna zaštita pojedinca od povreda koje su nanete njegovom biću, njegovom telu ili njegovoj psihi. Otklanjanje štetne posledice jeste cilj naknade štete, naknada mora biti adekvatna šteti. S obzirom na to da nematerijalna šteta ne može imati cenu, postavlja se pitanje kako se i da li se može izvršiti naknada štete koja je nastala povredom prava ličnosti. Zaključak se našao u samoj sudskoj praksi, gde se na praktičnim primerima vidi kako i na koji način se izvršava naknada nematerijalne štete i u kojoj meri su određene zakonske odredbe ali i sudske odluke efikasne. U tom smislu se može reći da je sud kod svih oblika nanošenja nematerijalne štete stava da je pravo na naknadu nematerijalne štete osnovano kada je radnjom štetnika određeno lice trpelo strah, bolove psihičke ili fizičke prirode ili je teško povređen ugled uštećenog u sredini u kojoj prebiva.

Ključne riječi: nematerijalna šteta, štetna posledica, naknada, prava ličnosti

COMPENSATION OF NON-MATERIAL DAMAGE IN THEORY AND COURT PRACTICE IN REPUBLIC OF SERBIA

Abstract

The language meaning of the word damage usually does not imply only property but also moral losses. In order to properly interpret the compensation of non-material damage, it is necessary to get acquainted with the rights of the person, because they are the rights recognized by the legal protection of the individual against injuries inflicted on his being, his body or his psyche. The elimination of the harmful effect is the objective of the compensation of damages, the compensation must be adequately damaged. Considering that non-material damage can not have a price, the question arises as to whether or not compensation for damage resulting from a violation of a person's right can be overturned. The conclusion was found in the court practice itself, where practical examples show how and how to compensate for non-material damage

and to what extent certain legal provisions and court decisions are effective. In this sense, it can be said that in all forms of non-material damage, the court is entitled to the right to compensation for non-material damage, when a person has suffered fear, pain of a psychic or physical nature, or is seriously injured in the reputation of the injured person in the community in which he resides.

Keywords: non-material damage, harmful effect, compensation, personal rights

JEL codes: H20

UVOD

Nekada se povreda nematerijalnih vrednosti suprostavljala povredama materijalnih, pa se kaže da je na primer, nekom licu klevetom naneta velika moralna i materijalna šteta, pri čemu se pridev moralno odnosi na štetu nematerijalne prirode (Loza, 1985:176). Štetne posledice suštinski se ispoljavaju na oštećenom-licu koje je pogođeno protivpravnom radnjom štetnika. Ono trpi promenu svog određenog pravnog dobra i to na gore. Po Radišiću, šteta postaje vidljiva tek ako se savršeno sadašnje stanje uštrbnutih dobara sa njihovim ranijim stanjem, pri čemu se može uzeti u obzir i budući razvitak koji je već izvestan. O šteti može biti reči samo ako postoji negativna razlika ovih stanja (Radišić, 1985:85).

Fizički i psihički bol, kao i strah mogu se podvesti pod kategorijom nematerijalne štete. Novčana naknada se dosuđuje oštećenom samo u slučaju manifestovanja posledica povreda u nekom od vidova nematerijalne štete. Član 200 Zakona o obligacionim odnosima navodi mogućnost dosuđivanja pravične naknade u slučaju pretrpljenih fizičkih bolova, pretrpljenih duševnih bolova zbog umanjivanja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica kao i za strah, posebno se vrši analiza intenziteta i obima pretrpljenih fizičkih ili psihičkih bolova. Nematerijalna šteta se može dosuditi nezavisno od materijalne štete, čak i u odsustvu zahteva za materijalnu štetu, oštećeni može zahtevati naknadu nematerijalne štete. "Glavni cilj naknade štete sastoji se u otklanjanju štetnih posledica. Smatra se da se taj cilj, u izvesnom smislu, može postići i kod nekih nematerijalnih šteta. Ipak, nesporno je da se najveći broj nematerijalnih šteta ne može popraviti putem naturalne restitucije. Stoga, dolazi u obzir jedino novčano davanje radi zadovoljenja (satisfakcija) oštećenog, a ne kao cena prikraćenog dobra (Obradović i Kovačević, 2014:200). "

Sud posebno mora voditi računa o značaju povređenog dobra i samom cilju kome služi naknada prilikom odlučivanja o zahtevu za naknadu nematerijalne štete, kao i njenoj visini čime se ne sme voditi težnjama koje nemaju društvenu svrhu niti su spojivi sa prirodom postojanja instituta naknade nematerijalne štete. U slučaju nastanka nematerijalne štete u nekom od vidova koji su predviđeni zakonom novčana naknada se dosuđuje oštećenom samo u slučaju kada je intenzitet i trajanje bolova ili straha opravdan što će uticati na ponovno uspostavljanje psihičke ravnoteže ili makar približno olakšanje psihičkog stanja oštećenog što se kroz praksu pokazalo kao delimično učinkovit metod postizanja cilja postojanja naknade štete, vraćanje u pređašnje stanje. Inicirajući postupak kod nadležnog suda oštećeni može ostvariti pravo za naknadom nematerijalne štete tužbom. Tužba za naknadu nematerijalne štete se odlikuje elementom određenosti vida nematerijalne štete, čak i kada je ona

prositekla iz istog životnog događaja mora se navesti svaki oblik štete pojedinačno. U današnjim, savremenim pravnim sistemima naknada nematerijalne štete je realnost. „Tako je postepeno korigovana jednostranost nekadašnje pravne tradicije utemeljene na konceptu štete iz rimskog prava koji se odnosio isključivo na imovinske štete(Kalođera, 1941:2).“

TEORIJE O NAKNADI NEMATERIJALNE ŠTETE

Osnovne teorije o osnovanosti dosuđivanja novčane naknade nematerijalne štete jesu negativna i pozitivna teorija. Pristutne su i ostale teorije koje zastupaju stav da se naknada nematerijalne štete može izvršiti samo pod određenim uslovima (Petrović, 1996:15-31). Prema jednoj grupi teoretičara, pojam nematerijalne štete određuje se na negativan način i to u smislu ustanovljenja građanske odgovornosti zbog zaštite imovinskih dobara od protivpravnih radnji, s tim u vezi oni navode da bi novčana naknada nematerijalne štete značila degradaciju ličnih dobara čoveka. Nematerijalna šteta postoji uvek kada novčana reparacija nije u stanju da bude adekvatna šteti, da bude objektivno procenjena. Tako će biti u slučaju kada novac u odnosu na pretrpljenu štetu ne može ispuniti svoju funkciju ekvivalenta. Uprkos negativnom karakteru ove definicije- ekonomski kriterijum joj je osnov - ona jeste zadovoljavajuća jer cilj naknade štete jeste uspostavljanje ranijeg stanja (restitucija). Princip koji pristalice negativne teorije još zagovaraju jeste da čak i kada postoji osnov za naknadu nematerijalne štete , ne može se utvrditi pravična visina novčane naknade jer je unutrašnji bol fenomen koji je nemejljiv. Za razliku od negativne teorije, pozitivna teorija polazi od stava da je sredstvo kojim se na neki način može ukloniti, ili makar ublažiti neravnoteža psihičkog života žrtve koja je pretrpela fizičke i duševne bolove novčana naknada, koja se ni u kom slučaju ne smatra „cenom“ već mogućnosti pribavljanja nekog zadovoljstva u cilju ublažavanja prouzrokovanih patnji. Osnovna razlika između pozitivne i negativne teorije ogleda se u moralnosti potraživanja naknade, jer se smatra da lice koje je nanelo štetu nad ličnim dobrima oštećenog ne može novcem otkloniti povrede, a moralan čovek nikada nebi prihvatio takvu vrstu naknade.“ Zato novčana naknada nalazi pogodno tlo kod osoba sa nerazvijenim sistemom vrednosti, koji pristaju da se u sudnici diskutuje o njihovim najuzvišenijim osećanjima i najsvetijim bolovima(Kalođera, 1941:21).“

Postoje i teorije koje prihvataju određena shvatanja i iz pozitivne i iz negativne teorije, gde pod određenim uslovima priznaju novčanu naknadu nematerijalne štete. Drugi teoretičari smatraju da se naknada nematerijalne štete može tražiti samo ukoliko je povreda ličnih prava nastala izvršenjem krivičnog dela ili na području ugovorne odgovornosti. Stav da se naknada nematerijalne štete može tražiti samo ukoliko je istovremeno pričinjena i materijalna štete nailazi na mnoge kritike jer je neprihvatljivo uslovljavanje jedne naknade drugom.

NAKNADA NEMATERIJALNE ŠTETE PREMA ZAKONU O OBLIGACIONIM ODNOSIMA

Nematerijalna šteta je definisana Zakonom o obligacionim odnosima. [15] ZOO je predvideo novčanu i nenovčanu naknadu nematerijalne štete koja se dosuđuje u slučaju povrede prava ličnosti. Zakon o obligacionim odnosima posebno ističe povredu prava ličnosti u čl. 199. kao i u čl.200. što po mišljenju autora predstavlja mnogo širi pojam koji se ne odnosi samo na fizičku bol, duševnu bol kao i strah, već ovaj termin predstavlja otvorenu kategoriju pod kojom se mogu svrstati i drugi vidovi naknade materijalne štete što omogućava svakom licu kojem je povređeno pravo ličnosti da zahteva novčanu ili nenovčanu nanadu štete.

Član 199. Zakona o obligacionim odnosima određuje da u slučaju povrede prava ličnosti sud može odrediti da lice koje je nanelo štetu objavi presudu, ispravku ili pak narediti povlačenje izjave koja je izazvala povredu na trošak štetnika, isti član ZOO u delu "...ili što drugo čime se može ostvariti svrha koja se postiže naknadom" ostavlja prostora sudu da donese odluku koja će na najbolji način zadovoljiti oštećenu stranu u svakom konkretnom slučaju jer cilj nematerijalne naknade jeste upravo uspostavljanje narušene psihičke ravnoteže oštećenog, a s obzirom na to da je svaka individua specifična i jedinstvena ne može se nikako generalizovati način nenovčane naknade nematerijalne štete što upravo i omogućava ovaj član. ZOO pored nenovčane naknade nematerijalne štete predviđa i novčanu naknadu koja se određuje kao pravična novčana naknada. "Novčana naknada nematerijalne štete nema za svrhu reparaciju onog što je oštećeni izgubio, već da oštećeni za dosuđeni novčani iznos može sebi da pribavi ono zadovoljstvo koje mu na najbolji način omogućava da uspostavi narušenu psihičku ravnotežu." [36]

Suštinska razlika između novčane i nenovčane naknade nematerijalne štete jeste u načinu dokazivanja, jer je oštećeni u slučaju kada traži nenovčani oblik naknade štete dužan dokazati samo povredu nekog od prava ličnosti, a u slučaju kada traži novčani oblik naknade štete oštećeni dužan dokazati povredu ličnog dobra ali i dokazati posledicu koja je proitekla iz te povrede.

Zakon o obligacionim odnosima je taksativno regulisao oblike nematerijalne štete za koje se može dosuditi novčana naknada.

Fizički bol i strah su regulisani uopšteno, jer odredbe člana 200. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima ne regulišu pojedinačne slučajeve koje uzrokuje fizički bol i strah, za razliku od pravične novčane naknade nematerijalne štete za duševne bolove koja se može dosuditi za taksativno navedene slučajeve.

Duševni bolovi nisu samostalan oblik nematerijalne štete (član 155. Zakon o obligacionim odnosima). Duševni bolovi su kriterijumi na osnovu kojih sud ceni da li su oni takve jačine i trajanja da predstavljaju osnovu za naknadu nematerijalne štete, a sama nematerijalna šteta je povreda nekog od prava ličnosti (prava na fizički integritete, psihički integritet, zaštitu zdravlja, dostojanstvo, slobodu).

Nematerijalna šteta za pretrpljene duševne bolove može se dosuditi i isplatiti u sledećim slučajevima: zbog umanjenja životnih aktivnosti, zbog naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode, smrt bliskog lica, zbog naročito teškog invaliditeta bliskog lica i zbog krivičnih dela protiv dostojanstva ličnosti i morala. Ova vrsta štete regulisana je i drugim zakonima. Na sve ove zakone odnosno pojedine njihove delove, koji se

tiču pojedinih slučajeva naknade štete zbog pretrpljenih duševnih bolova primenjuju se odredbe člana 200. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima.

VRSTE NEMATERIJALNE ŠTETE

Nematerijalna šteta je definisana kao nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog bola ili straha. U teoriji nematerijalna, neimovinska, moralna ili idealna šteta predstavlja štetu na ličnim i neimovinskim dobrima čoveka gde se kod određenog lica izaziva psihičko uznemiravanje. Merilo za razlikovanje materijalne i nematerijalne štete leži u pojmu imovinskog i neimovinskog dobra, gde se pod imovinskim dobrima smatraju sva dobra čija se vrednost može izraziti u novcu, tj. dobra koja imaju opštu vrednost. Nasuprot tome vrednost neimovinskih dobara se ne može izraziti u novcu jer je njihova vrednost vezana za lice kojem dobro pripada, dok za ostala lica ono nema nikakvu vrednost, ni upotrebnu ni prometnu.

Oštećenom se novčana naknada zbog nanošenja nematerijalne štete može dosuditi samo u zakonom propisanim uslovima. Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl.200), nematerijalna šteta se može zahtevati u sledećim slučajevima:

- za pretrpljene fizičke bolove;

“Za neprijatne subjektivne osećaje koji nastaju usled štetnih draži na specifične nervne završetke u medicini se koristi termin bol, a termin fizički deo je pravnog određenja, u cilju diferenciranja od duševnih bolova.(Ćirić, 2013: 35)” Lice koje je pretrpelo fizičke bolove može zahtevati naknadu, gde se veštačenjem utvrđuje intenzitet i vreme trajanja bolova od čega će i zavisiti visina naknade. Kada je reč o intenzitetu bola koji opravdava naknadu, po pravilu bolovi moraju biti jaki i dužeg trajanja, a pored ovoga uslova razmatraju se i druge pojedinosti vezane za svaki konkretan slučaj.

- za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti;

Pod ovim osnovom se smatraju sva ograničenja u pogledu umanjenja životne aktivnosti koje je oštećeni ostvarivao ili bi u normalnim okolnostima ostvario u budućnosti. Novčana naknada se dosuđuje i usled privremenog umanjenja životne aktivnosti ukoliko postoje posebne okolnosti kao opravdavajući faktor. Na visinu naknade štete utiče i životno doba oštećenog, intenzitet kao i vreme trajanja duševnih bolova. Postoje slučajevi i kada se stanje oštećenog pogorša nakon donešene presude, što ima za posledicu još više smanjenje njegove životne aktivnosti, tada presuda može biti izmenjena jer se radi o novoj šteti.

- naruženosti;

Naknada štete zbog nastupa naruženosti pripada svakom licu jer zbog tog stanja lice trpi psihičke patnje, pa i visina štete zavisi od stepena naruženosti i mesta na kome se nalazi oštećenje, međutim pod ovim osnovom se traži naknada i za gubitak nekog dela tela. Teži oblik naruženosti podrazumeva promene na licu koje izazivaju odbojnost okoline ili sažaljenje, pa su primetost, obim kao i lokalizacija oštećenja bitni parametri kod određivanja visine novčane naknade.

- povrede ugleda, časti i dostojanstva;

Povreda ugleda i časti podrazumeva skup objektivnih i subjektivnih elemenata, koje je potrebno ceniti u svakoj konkretnoj situaciji. Čast je skup čovekovih vrlina i mišljenje koje pojedinac ima o sebi samom, a ugled je objektivna kategorija, koja

podrazumeva stav i mišljenje, koje ima sredina o ličnosti nekog pojedinca. Dakle, da bi se oštećenom licu priznalo pravo na novčanu satisfakciju zbog navedenog vida nematerijalne štete, potrebno je postojanje uzročno-posledične veze između događaja kojim je šteta izazvana i nastanka nematerijalne štete, kao i uverenje suda da je u konkretnom slučaju pravično dosuditi oštećenom licu novčanu satisfakciju (Ćirić, 2013:36).

- povrede slobode ili prava ličnosti;

Naknada štete u slučaju povrede slobode i prava ličnosti jeste jedinstven vid štete gde se obuhvataju sve štetne posledice koje su proistekle iz neosnovanog lišenja slobode a vezane su za ličnost oštećenog. Sud uzima u obzir sve subjektivne i objektivne posledice prilikom odmeravanja štete, kao što su raniji ugled oštećenog i kasnije posledice nastale zbog lišenja slobode a odnose se na ponašanje sredine prema njemu. Činioci koji se još uzimaju u obzir jesu priroda, težina i trajanje psihičkih bolova koji su posledica lišenja slobode. I ovaj vid naknade nematerijalne štete reguliše član 200. Zakona o obligacionim odnosima [16] koji precizno i taksativno navodi u kojim se slučajevima može tražiti naknada nematerijalne štete, pa između ostalih slučajeva se spominje i povreda slobode što predstavlja osnov za pravo na novčanu satisfakciju licu koje je neosnovano lišeno slobode.

- smrti bliskog lica;

Smrt bliskog lica predstavlja još jedan osnov za naknadu nematerijalne štete, kao i kod drugih vidova i u ovim slučajevima visina naknade zavisi od intenziteta psihičkih bolova koje oštećeni trpi. Druge okolnosti koje su izuzetno bitne kod ovog vida naknade jesu stepen srodstva između oštećenog lica i poginulog, ali i emotivne povezanosti navedenih lica. Posebno teškim slučajevima se smatraju deca koja izgube roditelje jer samim tim oni gube i roditeljsku pažnju, ljubav, i negu koju bi dobijao da je roditelj živ, s tim u vezi uzimaju se u obzir i duševni bolovi koje će dete trpeti u budućnosti.

- strah;

Strah jeste emocionalan poremećaj koji ostavlja psihičke posledice kod oštećenog kao što su narušena psihička ravnoteža i trauma. "Bol je prvenstveno tjelesni osećaj, dok je strah psihičko osjećanje reaktivne prirode. Zbog toga fizički bolovi i strah mogu, ali i ne moraju postojati istovremeno. "Strah se javlja kao primarni i sekundarni. Primarni je neprijatno mučno osećanje koje postoji neposredno pre, za vreme i kratko vreme nakon egzistencijalno opasnih situacija, a deli se na lak, srednji, jak i veoma jak. Sekundarni je kasnije emocionalno stanje, nakon prolaska egzistencijalne opasnosti i najčešće postoji kod težih povreda, neophodnosti dužeg lečenja i Rehabilitacije (Ćirić, 2013:36). "Kao pravni pojam, strah je jedan od oblika nematerijalne štete koja nastaje kad je ugroženo lično pravo pojedinca (Bikić, 2010:22). "Osnovni kriterijum za dosuđivanje naknade jeste pouzdano utvrđenje intenziteta pretrpljenog straha kao i trajanja kao spoljašnjeg elementa koji opravdava dosuđivanje naknade. Dokazna sredstva koja će dokazati postojanje straha jesu najčešće veštačenja ili putem svedoka. "Naknadu štete može ostvariti ono lice koje trpi strah zbog vlastite opasnosti, ali ne ako je strah izazvan brigom za drugoga, pa makar to bio i bliski srodnik (Krsmanović, 2003: 62). "

IZABRANI PRIMERI NAKNADE NEMATERIJALNE ŠTETE IZ SUDSKE PRAKSE REPUBLIKE SRBIJE

Ostvarivanje prava na novčanu naknadu nematerijalne štete zbog povrede časti, ugleda, slobode ili prava ličnosti koju pruža Zakon o obligacionim odnosima predstavlja tekovinu savremenog, demokratskog društva, jer se ovim štite intimna osećanja pojedinca, njegovo pravo da se slobodno kreće, razmišlja, da živi život dostojan čoveka (Petrović i Petrović, 2012: 291).

Prilikom odlučivanja o zahtevu za naknadu nematerijalne štete sud bi trebalo da vodi računa o važnosti dobra koje je povređeno kao i cilju zbog kojeg postoji naknada. Da bi se kod oštećenog lica uspostavila psihička ravnoteža koja je narušena, dosudiće mu se novčana naknada ali samo u slučajevima kada jačina i trajanje bolova to opravdavaju. Da bi ostvario svoje pravo za naknadom nematerijalne štete, oštećeni inicira postupak tužbom kod nadležnog suda.

Naknada nematerijalne štete se sastoji se u isplati sume novca, kao satisfakciji za pretrpljenu nematerijalnu štetu, da bi se kod oštećenog uspostavila psihička i emotivna ravnoteža koja je postojala pre štetnog događaja, u meri u kojoj je to moguće, a pre svega da bi se uklonile štetne posledice koje su nastale nad ličnim dobrima oštećenog. Čast se definiše kao subjektivna kategorija i kao mišljenje koje čovek ima o sebi, kao pripadnik određene društvene sredine ili društvene grupe, čiju vrednost je prihvatio, a ugled predstavlja mišljenje koje ima sredina, javno mnjenje o ličnosti i koji je objektivna kategorija. [29] U skladu sa zaštitom koja se časti i ugledu garantuje odredbama Zakona o obligacionim odnosima, u sudskoj praksi je zauzet stav da kada je oštećeni zbog povrede časti i ugleda trpeo duševne bolove, sud mu pored sankcije iz člana 199. Zakona o obligacionim odnosima, može dosuditi i pravičnu naknadu kada zbog okolnosti slučaja samo na taj način može dati pravičnu satisfakciju. U tom smislu je i usvojen tužbeni zahtev zbog povrede ugleda i časti tužilje u objavljenom članku koji je potvrdio je odluku da tužilja ima pravo da joj se dosudi pravična novčana naknada u iznosu od 100.000 dinara za pretrpljene duševne bolove, s obzirom da je značajan list objavio informacije da je tužilja dok je obavljala funkciju vaspitačice u vrtiću zlostavljala dečake tako što ih je zaključavala u kupatilo. Protiv tužilje je pokrenut disciplinski postupak u kome se dokazalo da nije kriva za navedene optužbe. Direktorka vrtića je poslala listu demant međutim on nikada nije objavljen. U presudi se navodi i da su javna glasila dužna da se staraju da objavljuju istinite i potpune informacije a ne poluistine, sumnje ili neistine. Neistinita informacija koja se objavi u listu je osnov za utvrđivanje naknade nematerijalne štete zbog nanetog psihičkog bola izazvanog povredom ugleda i dostojanstva istog, takođe sud je naložio da se presuda objavi u istom listu čime je dosuđena i nenovčana naknada nematerijalne štete, što predstavlja još jedan vid satisfakcije oštećenog lica u ovom slučaju. [22] Kumulacija sankcija je dakle dopuštena kada okolnosti slučaja to dozvoljavaju, što znači da u svakom slučaju treba ocenjivati da li okolnosti slučaja zaista zahtevaju kumulaciju. Iz iznetih primera možemo zaključiti da je iz stava sudske prakse pravo na naknadu nematerijalne štete zbog povrede časti i ugleda osnovano kada je radnjom štetnika teško povređen ugled uštećenog u sredini u kojoj prebiva.

Pored povrede časti i ugleda u sudskoj praksi se često javljaju presude za naknadu nematerijalne štete zbog povrede prava ličnosti, u ovom slučaju zbog diskriminacije. U zakonodavstvu Republike Srbije predviđena je zaštita od diskriminacije, kao i pozitivna diskriminacija. Takođe ratifikovane međunarodne konvencije po izričitim odredbama Ustava Republike Srbije čine sastavni deo unutrašnjeg pravnog poretka (Petrović i Petrović, 2012: 199).

Značajnu novinu u ostvarivanju prava na naknadu nematerijalne štete zbog smrti bliskog lica doneo je Zakon o obligacionim odnosima u pogledu prava lica na naknadu štete posebno zbog teškog invaliditeta njihovog srodnika. Posle stupanja na snagu ZOO, sudska praksa je zauzela nedvosmislen stav da se pravična novčana naknada nematerijalne štete zbog invaliditeta nekog lica može dosuditi bračnom drugu, deci ili roditeljima samo u slučaju naročito teškog invaliditeta tog lica čije je postojanje kod navedenih srodnika izazvalo posebne patnje.

Prema sudskoj praksi naročito teška unakaženost lica njegovim srodnicima daje pravo na pravičnu novčanu naknadu zbog naročito teškog invaliditeta, pa: „Pravo na naknadu neimovinske štete za pretrpljene bolove zbog unakaženosti ima isključivo neposredno oštećeni. Njegovi srodnici u slučaju postojanja teške unakaženosti mogu jedino tražiti naknadu za pretrpljene bolove zbog naročito teškog invaliditeta, ali nisu ovlašćeni da zahtevaju naknadu po osnovu pretrpljenih duševnih patnji zbog unakaženosti.“ [20]

Naročito težak invaliditet nekog lica utvrđuje se od strane sudskog veštaka, i potrebna je kumulacija subjektivnih i objektivnih merila. „Subjektivne tegobe oštećenog, sažaljenje njegovih bliskih srodnika i sam procenat umanjene životne aktivnosti nisu jedini kriterijumi od odlučnog značaja za dosuđivanje naknade ove štete oštećenim u smislu člana 201. Stav 3. ZOO. Naročito težak invaliditet bliskog srodnika zbog kojeg oštećeni trpe duševne bolove, procenjuje sud prema objektivnim merilima.“ [21]

Prema članu 200. ZOO, sud će dosuditi novčanu naknadu zbog smrti bliskog lica ako okolnosti slučaja opravdavaju dosuđivanje takve naknade. Novčana naknada koja se daje u ovakvim slučajevima srodnicima ima funkciju satisfakcije: „Duševni bol je nemerljiv i novčana naknada nije u funkciji uspostavljanja ekvivalencije kao kod materijalne i naturalne štete. Ona predstavlja satisfakciju tj. zadovoljenje kojim oštećeni ublažava i potiskuje svoju patnju i tugu, sredstvo kojim oštećeni zadovoljenjem potreba koje ne bi mogao podmiriti olakšava sebi život i čini ga podnošljivijim, ublažava duševnu bol.“ [23]

U članu 201. stav 1. ZOO određuje lica koja imaju pravo na naknadu nematerijalne štete za duševnu bol koju trpe usled smrti nekog lica, te kao bliska lica određuje: bračnog druga, decu i roditelje umrlog lica, a u slučaju trajnije zajednice života između umrlog i njegove braće i sestara, naknada se može dosuditi i njima, stav 2. Prema stavu 4. istog člana naknada se može dosuditi i vanbračnom drugu ako je između njega i umrlog postojala trajnija zajednica života.

Vremenom se u delu sudske prakse pokazalo da zajednica života koja predstavlja jedan od osnova za priznanje naknade, ne mora biti poistovećena sa zajedničkim domaćinstvom ako druge okolnosti ukazuju da su umrla osoba i njegova braća i sestre bili veoma vezani jedno za drugo (Petrović, 1987: 30). Međutim, kod naknade štete pretežni uticaj ima emotivna veza, te se naknada dosuđuje i kada su živeli odvojeno

braća i sestre. „Trajnija zajednica života može postojati između lica koja ne žive u istom stanu.“ [26] U pogledu naknade nematerijalne štete za duševne bolove zbog smrti vanbračnog druga, pretpostavka je trajnije zajednice ekonomske prirode sa zajedničkim življenjem. „Vanbračni drug ima pravo na naknadu štete za duševne bolove zbog smrti svogvanbračnog druga akoje između njih postojala trajnija zajednica života.“ [27]

U normalnim životnim situacijama pojava duševnog bola kod najbližih srodnika izazvana smrću bliskog lica notorna je činjenica. Zbog toga se ne smatra neophodnim u svakom sudskom slučaju prilikom odmeravanja naknade utvrđivati psihijatrijskim veštačenjem intenzitet pretrpljenog duševnog bola. Pošto je opšte poznato da je bol roditelja, naročito majke za detetom najveći, da deca zbog smrti roditelja doživljavaju traume da je bol roditelja uglavnom trajniji od bračnog druga, preporučuje se samo po izuzetku vršenje psihijatrijskih veštačenja, i to po predlogu stranaka, u situacijama kada se sumnja da zbog same strukture ličnosti i ličnih svojstava organizma pored duševnog bola smrt bliskog srodnika prouzrokovala i psihičko oboljenje (Trifunović,1998:30). „Duševni bol zbog smrti bliskog srodnika je subjektivan, individualan i zavisi od psihološke strukture ličnosti.“ [24]

U slučaju neosnovanog lišenja slobode najpre se povređuje telesna sloboda fizičkog lica- titulara prava na slobodu. Telesna sloboda koja implicira slobodno kretanje, boravak i nastanjivanje, slobodno odlučivanje o vlastitom zdravstvenom stanju i o medicinskim i o drugim zahvatima koji se tiču telesnog integriteta ličnosti, najvažniji je aspekt opšteg pojma slobode i pretpostavka ostvarivanja drugih aspekata slobode(Baretić, 2006:143). Duševni bolovi zbog neosnovanog lišenja slobode predstavljaju jedinstveni vid štete, koji obuhvata sve štetne posledice nematerijalne prirode, vezane za ličnost oštećenog, proistekle iz neosnovanog lišenja slobode. [25]

Pravo na naknadu štete zbog neosnovanog lišenja slobode jeste lično pravo, ustanovljeno u korist lica koje je pretrpelo štetu lišenjem slobode. Naknada štete zbog neosnovanog lišenja slobode, kao i naknada štete zbog neopravdane osude, dosuđuje se u jedinstvenom iznosu, jer je reč o jedinstvenoj nematerijalnoj šteti. Presuda [17] u kojoj je utvrđeno da tužiocu, koji je po zanimanju diplomirani inženjer poljoprivrede , određen pritvor u trajanju od jednog meseca, da bi sledećim rešenjem bio produžen još dva meseca. U presudi [34] tužilac je u pritvoru proveo ukupno 85 dana međutim u drugostepenom postupku [33] tužilac je oslobođen optužbe i pušten je na slobodu jer nije dokazano da je učinio krivično delo koje mu se stavljalo na teret. Na osnovu ovih činjenica prvostepeni sud je zaključio da se tužiocu naknadi šteta koju je pretrpeo smatrajući da se adekvatna satisfakcija u ovom slučaju postiže sa 800.000 dinara. S tim u vezi i Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda propisuje u čl.5. st. 5 da svako ko je bio uhapšen ili lišen slobode u suprotnosti s odredbama ovog člana ima pravo na naknadu. Ovom presudom se potvrđuje efikasno sprovođenja zakona u kojem jasno stoji da lica koja su neosnovano lišena slobode imaju pravo da traže novčanu naknadu nematerijalne štete, osnov ovog prava leži i u brojnim međunarodnim aktima, pre svega u Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Nematerijalna šteta sastoji se u povredi prava ličnosti na čast i ugled, kao i u povredi prava na psihički integritet. Nakon donošenja Zakona o obligacionim odnosima, u više sudskih odluka priznavala se naknada za umanjenje životne aktivnosti, za strah,

povredu časti i ugleda, koji su posledica neosnovanog lišenja slobode. U pogledu prava na naknadu štete primenjuju se odredbe Zakona o obligacionim odnosima, a to član 155. i članovi 199-204. To znači da se nadoknađuje svaka vrsta pretrpljene štete. U pogledu vidova i oblika štete koja se nadoknađuje sudska praksa je menjala i razrađivala stavove, kako pod uticajem promenjenih prilika, tako i zbog izmena propisa ili prihvatanja drugačijeg mišljenja (Vasiljević i Grubač, 1987: 743) Pravo na naknadu štete jeste elementarno pravo lica neosnovano lišenog slobode u težnji da se poprave posledice kršenja njihovih prava i da im se pruži moralna i materijalna satisfakcija. U nastojanju da se što potpunije pruži društvena rehabilitacija ovih lica, u Zakoniku o krivičnom postupku propisane su odredbe koje se odnose na objavljivanje u sredstvima javnog informisanja odluke iz koje proizilazi neosnovanost lišenja slobode i dostavljanje odluke trećim licima.

Ustav Republike Srbije propisuje zabranu diskriminacije [14], i naređuje zabranu svaki vid diskriminacije a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta (stav 3.).

U presudi [19] donetoj od Vrhovnog suda Srbije navodi se da će tuženi biti obavezan da u dnevnom listu objavi javno izvinjenje tužiocima koji su bili diskriminirani od strane tužioca sledeću sadržinu: "tuženi se izvinjava tužiocima zato što su određenog dana isključivo zbog pripadnosti romskoj etničkoj zajednici bili sprečeni od strane radnika tuženog u svojoj nameri da uđu na bazen tuženog". Sud je takođe obavezao tuženog da se ne sme više ophoditi prema pripadnicima različitih manjina na isti način i da svoje poslovanje ne zasniva na povredi prava ličnosti, tj. bilo kakvoj diskriminaciji po bilo kojem osnovu. Tužbeni zahtev u ovom slučaju je osnovan jer su ispunjeni uslovi iz člana 157. ZOO o povredi prava ličnosti prema kom svako lice može zahtevati od nadležnog organa prestanak povređivanja ljudskog integriteta, i svih ostalih prava ličnosti bez razlike na rasu, boju ili etničko poreklo. Kao što sud u obrazloženju iste presude navodi: "Zbog ovog događaja tužioci su trpeli duševne bolove zbog povrede prava ličnosti jer im nisu omogućena sva prava koja imaju lica koja nisu pripadnici romske etničke zajednice, zbog čega su trpeli osećaj povređenosti i poniženosti". U ovom slučaju sud je smatrao da je nenovčana nematerijalna naknada prikladna zbog svih elemenata slučaja, ali i zbog nedostatka posledica koje je povreda izazvala.

U sledećem slučaju tužilja T.V. stara 77 godina, slepa osoba, ušla je u autobus sa ćerkom kao pratiocem, nakon čega je nastao problem kad je vozač je insistirao da tužilje plate punu cenu karti, iako su ga upoznale da je prvotuzilja slepa osoba koja poseduje knjižicu za povlašćenu vožnju invalidnog lica za 2008. godinu, na osnovu koje ima pravo na cenu karte umanjenu za 75% od njene vrednosti, a njen pratilac na besplatnu vožnju. Nakon uvrede koju je vozač izgovorio: "Šta ćeš ti stara da se švercuješ, sram te bilo" i insistirao da obe napuste autobus ako ne žele da kupe karte po punoj ceni, te da će da pozove policiju, obe su napustile autobus, vidno uznemirene kako uvredama vozača tako i uvredama koje su došle od strane drugih putnika. U konkretnom slučaju radi se o sporu za zaštitu od diskriminacije zbog invalidnosti po tužbi tužilja za naknadu materijalne i nematerijalne štete po osnovu člana 42. i 43. tačka 4. Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom. Kod ovako utvrđenog činjeničnog stanja nižestepeni sudovi [36] su obavezali tuženog na isplatu

naknade materijalne štete, a drugostepeni sud [35] im je dosudio i naknadu nematerijalne štete u iznosu od po 20.000,00 dinara, za duševne bolove zbog povrede časti i ugleda, shodno članu 200. ZOO. Sud je u ovom slučaju presudio u korist oštećene strane gde je naredio naknadu novčanog ali i nenovčanog oblika naknade štete jer je smatrao da je povreda prava ličnosti izazvala štetne posledice po oštećenu stranu.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Naknada nematerijalne štete je satisfakcija koja se daje oštećenom fizičkom licu za štetu koju je pretrpeo na nekom svom nematerijalnom dobru. [18] Naknada može biti izražena u novcu ali postoji i nenovčana naknada nematerijalne štete. Odredbom člana 200. Zakona o obligacionim odnosima priznato je pravo na pravičnu naknadu nematerijalne štete za pretrpljene: fizičke bolove, duševne bolove zbog smanjene životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda ili časti, povrede polne slobode, zbog smrti ili teškog invaliditeta bliskog lica. Pravo na nenovčano popravljjanje nematerijalne štete može biti objavljivanjem presude ili ispravke, ali i javno izvinjenje odnosno javno kajanje zbog učinjene nematerijalne štete nad određenim licem. Iz sudske prakse se može zaključiti da je sud u svakom konkretnom slučaju analizirao intenzitet povrede prava ličnosti ali isto tako i posledice koje su proizvod te povrede. Ukoliko je postojala štetna posledica koja je proistekla iz povrede sud je pristupao kumulaciji sankcija, gde je pored novčanog oblika naređivao i izvršenja nenovčanog oblika naknade nematerijalne štete, čime se postizao osnovni cilj nematerijalne štete, uspostavljanje psihičke ravnoteže oštećenog kao i uklanjanje štetnih posledica koje su nastale radnjama štetnika.

Neophodne su stalne aktivnosti na menjanju društvene svesti da se shvati neustavnost i protivpravnost preduzimanja radnji kojima se krše tuđa prava na život, telesni integritet, slobodu ili druga prava ličnosti. U tom smislu potrebno je delovati i na građane kao i na pojedince koje reprezentuju državnu vlast da bi se određene radnje sprečile pre nego što dođe do kršenja tuđih prava i nastajanja štete.

BIBLIOGRAFIJA

13. Bikić, Abedin.2010. Naknada štete. Sarajevo
14. Baretić, Marko.2006. Povreda prava na slobodu. Zagreb
15. Ćirić, Zoran. 2013. Sudska psihijatrija.Niš: Pravni fakultet u Nišu
16. Kalodera, Marko.1941. Naknada neimovinske štete. Zagreb
17. Krsmanović, Tomislav.2003. Aktuelna sudska praksa iz građansko-materijalnog prava. Beograd
18. Loza, Bogdan.1985. Obligaciono pravo. Sarajevo
19. Obradović, Goran., Kovačević Perić, Slobodanka. 2014. Novčana naknada nematerijalne štete zbog nezakonitog otkaza, Zbornik radova pravnog fakulteta u Nišu, br.67
20. Petrović, Zdravko.1996. Naknada nematerijale štete zbog povrede prava ličnosti. Beograd

21. Petrović, Zdravko. 1987. Novčana naknada za pretrpljene duševne bolove zbog smrti i teškog invaliditeta bliskog lica. Glasnik advokateske komore Vojvodine
22. Petrović, Zdravko., Petrović, Nataša. 2012. Nadoknada nematerijalne štete. Beograd
23. Radišić, Jakov. 1979. Imovinska odgovornost i njen dosek. Beograd
24. Trifunović, Petar. 1998. Naknada neimovinske štete zbog smrti bliskog lica. Pravni život, t.II, br.10
25. Vasiljević, Tihomir. Grubač, Momčilo. 1981. Komentar zakona o krivičnom postupku. Beograd
26. Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik RS br.98/06
27. Zakon o obligacionim odnosima, Sl. list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, "Sl. list SRJ", br. 31/93 i "Sl. list SCG", br. 1/2003 - Ustavna povelja
28. "Sl. list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, "Sl. list SRJ", br. 31/93 i "Sl. list SCG", br. 1/2003 - Ustavna povelja
29. Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev.41/97
30. Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev.611/01
31. Presuda Vrhovnog suda Srbije Rev 229/04
32. Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev.br. 2596/01
33. Odluka Vrhovnog suda Srbije, Rev. 4656/00
34. Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev.504/
35. Presuda Vrhovnog suda Srbije Rev.br.4518/94
36. Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev.1192/04
37. Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev.1776/98
38. Presuda Okružnog suda u Beogradu, Gž. 10327/00
39. Presuda Okružnog suda u Valjevu, Gž. 1149/05
40. Presuda Okružnog suda u Valjevu, Gž. 1149/05
41. Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu br.404/12
42. Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, br.138/13
43. Presuda Apelacionog suda u Novom sadu br.282/12
44. Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu posl. br. Gž .3015/13
45. Presuda Višeg suda u Somboru posl. br. K.143/10
46. Presuda Višeg suda u Valjevu broj P.17/15
47. Presuda Višeg suda u Kraljevu Gž br.953/10
48. Presuda Osnovnog suda u Kraljevu P br.2580/10

RESUME

Non-pecuniary damage in the sense of the Law on Obligations refers to the physical pain, mental pain and fear damaged by the violation of (immaterial) personality rights, financial compensation may be awarded only when the consequences of that violation were manifested in one of the forms of non-pecuniary damage. When some of the forms of non-material damage are incurred, the injured monetary compensation may be awarded only when the severity and duration of the pain and fear or other circumstances of the case justify this in order to establish a disturbed psychic balance in the injured party, since a fair compensation is awarded to the injured party in order to allow it that by means of it, he would gain some satisfaction and that in this way the psychological emotional balance would be disturbed.

The reimbursement of non-pecuniary damage is a satisfaction given to the injured person for the damage he suffered on some of his intangible property. The fee may be expressed in cash, but there is also non-monetary compensation of non-pecuniary damage. The provision of Article 200 of the Law on Obligations relates to the right to a fair compensation of non-pecuniary damage for the suffered: physical pain, mental illness due to reduced life activity, disability, injury of reputation or honor, violation of full freedom due to death or severe disability of a close person. The right to unofficial correction of non-pecuniary damage can be by publishing a judgment or correction, but also public apology or public remorse for non-pecuniary damage caused to a particular person. From the case-law it can be concluded that in each case the court analyzed the intensity of the violation of the rights of the personality, but also the consequences that are the product of that violation. If there was a harmful consequence resulting from the violation, the court proceeded to cumulate the sanctions, where besides the pecuniary order ordered the execution of a non-monetary form of compensation for non-pecuniary damage, thus achieving the basic goal of non-pecuniary damage, establishing the psychological balance of the injured party as well as removing the harmful consequences that arose from actions.

Continuous activities to change social awareness are necessary to understand the unconstitutionality and unlawfulness of taking actions that violate the rights to life, physical integrity, freedom or other rights of the person. In this sense, it is necessary to act on citizens as well as individuals representing state power in order to prevent certain actions from being prevented before violation of other rights and the occurrence of damage.